

EVALUÁCIA A AUTOEVALUÁCIA MATERSKEJ ŠKOLY

Zita Baďuríková

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Anotácia: Zavádzanie školských vzdelávacích programov do praxe materských škôl vyžaduje nový prístup nielen k tvorbe týchto programových dokumentov, ale aj k evaluácii a autoevaluácii materskej školy a výsledkov jej práce ako celku a školského vzdelávacieho programu ako základného kurikulárneho materiálu. Príspevok uvádza niektoré prístupy k evaluácii a autoevaluácii v materskej škole.

Kľúčové slová: evaluácia a autoevaluácia materskej školy, školský vzdelávací program, interná a externá evaluácia.

Posledné roky a rastúci počet nevybavených žiadostí o prijatie detí predškolského veku do materskej školy svedčia o zvyšujúcom sa záujme rodičov o tieto školy a o rozširujúcej sa potrebe kvalitných materských škôl. V zmysle zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov aj materské školy od školského roku 2009/2010 prešli na systém práce podľa školského vzdelávacieho programu.

Predpokladáme, že v súlade s požiadavkami Štátneho vzdelávacieho programu ISCED 0 predprimárne vzdelávanie, si materské školy pri tvorbe svojich školských vzdelávacích programov (ďalej ŠkVP) vypracovali aj **vlastné systémy kontroly a hodnotenia detí a systémy kontroly a hodnotenia zamestnancov školy**. V tejto súvislosti sa vynára potreba uvažovať aj o širšie ponímanej **autoevaluácii materskej školy** (vnútornom hodnotení školy, či o vlastnom hod-

notení školy), ktorá by zahŕňala všetky autoevaluačné (sebahodnotiace) procesy, ktoré škola uskutočňuje s cieľom analyzovať, posudzovať a hodnotiť svoje pôsobenie ako inštitúcie a skvalitňovať svoju prácu.

Vytvoriť a zaviesť do praxe rovnovážny prístup k evaluácii je práca náročná, vyžadujúca systematickú prípravu a vyhodnotenie so stanovením úloh a priorit. **Evaluácia ŠkVP** by sa mala orientovať na jasne špecifikované ciele programu, zhromažďovať reliabilné a validné informácie, posudzovať výsledky a účinky pedagogickej práce materskej školy, identifikovať faktory uľahčujúce dosahovanie očakávaných výsledkov, poskytnúť podklady na ďalšie kompetentné rozhodovanie o napredovaní materskej školy a v neposlednom rade zapojiť do tohto procesu aj kľúčových partnerov. Ide v nej totiž o **systematické zhromažďovanie, analýzu, syntézu a interpretáciu získaných informácií o realizácii programu, s cieľom pomáhať pri rozhodovacích procesoch týkajúcich sa zvyšovania kvality, fungovania a rozvoja inštitúcie**. Evaluácia a autoevaluácia materskej školy je však širšie ponímaná ako evaluácia školského vzdelávacieho programu, v praxi nemožno jedno nahrádzať druhým.

Vlastné posudzovanie práce materskej školy zároveň znamená aj uvedomiť si hodnotu, zmysel a význam jej pôsobenia ako celku a činnosti jej jednotlivých pracovníkov. Zodpovednosť zaň majú zamestnanci, ktorí v súlade s požiadavkami sebareflexie vlastnej práce navrhujú postupy zlepšovania materskej školy ako organizácie. Podľa Petegema (in: Efektívni autoevaluace škol..., 2003) je **autoevaluácia** proces, ktorý uskutočňuje škola a počas ktorého zamestnanci systematicky zhromažďujú a analyzujú „dôkazový“ materiál, vrátane spätnej väzby od partnerov, a využívajú ho na posúdenie a hodnotenie jednotlivých aspektov práce školy v súlade s dohodnutými štandardmi. Tento proces by mal vyústiť do výstupov, ktoré pomôžu škole efektívne orientovať plánovanie iniciatív smerujúcich ku zlepšovaniu školy.

Takéto vlastné hodnotenie materskej školy by malo byť úzko späté s **plánom rozvoja školy**, ktorý je organickou súčasťou školského vzdelávacieho programu. Autoevaluácia materskej školy je pomerne komplikovaný proces, keďže samotná škola je komplikovaný systém s viacerými subsystémami, ktoré v priebehu školského roka prechádzajú viacerými zmenami. „Každá škola je zložitý, osobitý systém – transformačný systém, systém so sociálnou zložkou, kedy kvalita výstupov školy (služby poskytované školou pre jej okolie, zahŕňajúce predovšetkým realizáciu kurikula) sa odvíja nielen od vstupov, ale i od kvality všetkých procesov... Špecifikom školy v porovnaní s inými organizáciami je zložitá kontrola, hodnotenie / evaluácia práce škôl. Ide o veľmi komplikovanú požiadavku aj preto, lebo žiadny konkrétny spôsob zisťovania informácií, jeden evaluačný nástroj nie je schopný zhodnotiť všetky procesy, výstupy a pod. Treba využívať celú škálu rozmanitých nástrojov a postupov a zapájať do celého procesu čo najviac „zákazníkov“ školy“ (Vašťaťková, J., 2007, s. 24).

Materská škola je okrem toho veľmi dynamický systém, ktorý musí počas školského roka pružne reagovať najmä na vývinové zmeny, ktorými prechádzajú deti predškolského veku, ale aj na konkrétne zmeny v jej bezprostrednom okolí,

na zloženie obyvateľstva, rodinné, jazykové a kultúrne zázemie detí, pričom ju zároveň významne ovplyvňuje aj vzdelávacia (školská) politika štátu, regiónu i obce.

1. VÝZNAM EVALUÁCIE A AUTOEVALUÁCIE PRE MATERSKÚ ŠKOLU

Evaluácia a autoevaluácia materskej školy sa nesmú stať samoučelným procesom, v prvom rade majú materskej škole pomôcť vytvoriť si pomerne objektívny pohľad na vlastnú prácu a inštitúciu ako celok a poskytnúť východiskové informácie potrebné pri hľadaní odpovede na otázku, ako lepšie naplňať svoje poslanie. Účastníci autoevaluácie by mali vyslovovať **otázky týkajúce sa ŠkVP** (napríklad či materská škola plní poslanie, ktoré jej vyplýva zo zákona a je špecifikované v programe, či dosahuje stanovené ciele, či sú ciele primerané, realizovateľné, do akej miery sa rozvinulo partnerstvo s rodinami či s inými inštitúciami, čo sa podarilo, resp. nepodarilo dosiahnuť a z akých dôvodov, ako to súvisí s rozvojom profesijných kompetencií personálu a pod.), aktuálnych úloh a potrieb, nepredpokladaných zmien v uplynulom období atď. Informácie možno využiť na pozitívne zmeny v práci materskej školy i na potrebné úpravy ŠkVP. Diskusia zároveň vedie zúčastnených k lepšiemu **pochopeniu samotného školského vzdelávacieho programu**, k uvedomeniu si silných i slabých stránok v komplexe činností materskej školy a umožňuje lepšie naplánovať krátkodobé i dlhodobé zámery a potrebné zmeny.

J. L. Evansová a kol. (2000) poukazujú na to, že evaluácia môže pomôcť materskej škole v nasledovnom:

- posúdiť, či dosahuje stanovené ciele,
- odkryť neočakávané (neplánované) pozitívne či negatívne dopady,
- zistiť, čo bude treba zmeniť v samotnom programe,
- zlepšiť riadiacu činnosť,
- zistiť, do akej miery sa naplňajú očakávania rodičov, zriaďovateľa, iných podporovateľov,
- určiť (identifikovať) kľúčové premenné (faktory, ktoré sú rozhodujúce pre úspešné dosahovanie cieľov a kvalitnú výchovu a vzdelávanie detí),
- posúdiť prínos projektov realizovaných v materskej škole pre konkrétne cieľové skupiny,
- posilniť pracovný tím,
- vo vzťahu k zriaďovateľovi preukázať kvalitu svojej práce,
- zhromaždiť informácie potrebné na podporu idey kvalitnej výchovy a vzdelávania detí predškolského veku a dokumentovať úspech.

2. TYPY EVALUÁCIE V MATERSKEJ ŠKOLE

V odbornej literatúre sa uvádzajú viaceré prístupy ku klasifikácii typov a foriem evaluácie – v závislosti od voľby cieľa a kritérií. Vytvára to podmienky na to, aby sa materské školy mohli rozhodnúť na základe najlepšieho poznania konkrétnych podmienok a potrieb a zvoliť taký prístup, ktorý im bude najlepšie zodpovedať. Vyššie spomínaní autori vzhľadom na potreby praxe uvádzajú 7 typov evaluácie:

1. diagnostickú,
2. monitorovaciu,
3. evaluáciu orientovanú na proces,
4. evaluáciu orientovanú na efektívnosť,
5. evaluáciu orientovanú na dopad (účinky),
6. evaluáciu orientovanú na relevantnosť,
7. evaluáciu orientovanú na udržateľnosť programu.

Pri **diagnostickej evaluácii** programu sa hľadajú odpovede na také otázky, ako sú napríklad tieto: ktoré podmienky ovplyvňujú realizáciu programu, ktoré zdroje má materská škola k dispozícii na úspešnú prácu so ŠkVP, má materská škola k dispozícii všetko potrebné na úspešnú implementáciu vzdelávacieho programu a pod.

Po začatí práce podľa ŠkVP by mala nasledovať tzv. **monitorovacia evaluácia**, poskytujúca odpovede na otázky týkajúce sa súladu zámerov, cieľov a poslania vzdelávacieho programu s konkrétnou činnosťou, či a čo treba zmeniť na pedagogickom procese a akým spôsobom. Vytvárajú sa tak podmienky na uskutočňovanie včasných zmien (ak sa ukáže ich potreba) v činnosti materskej školy a jednotlivých zamestnancov, ale monitorovanie môže vyústiť aj do úprav v samotnom ŠkVP. Niekedy nemusí byť na prvý pohľad zrejmé, či treba meniť edukačný proces, alebo len niektoré komponenty v programe, alebo oboje.

Evaluácia procesu má za cieľ zlepšiť aktivity, činnosti, prostredníctvom ktorých sa realizuje ŠkVP. Ide v nej o posúdenie toho, či edukačné aktivity a ostatné činnosti boli kvalitné, v čom boli nedostatky a ako ich odstrániť, či aktivity pomáhajú dosahovať aj strednodobé a dlhodobé ciele výchovy a vzdelávania detí. S týmto typom evaluácie treba pracovať od začiatku realizácie programu a zistenia integrovať napríklad do záverov z monitorovania. V tejto časti posudzovania ŠkVP možno hodnotiť aj úroveň vedomostí a spôsobilostí personálu materskej školy, primeranosť používaných metód, prostriedkov, pomôcok, hračiek, úroveň spolupráce s rodičmi detí, ale aj to, ako prácu podľa ŠkVP hodnotia samotné učiteľky, aké zmeny navrhujú vykonať a s akým cieľom, v čom vidia silné a slabé stránky programu ako celku a vlastnej práce, ale aj prekážky pri dosahovaní výchovných a vzdelávacích cieľov.

S určitým časovým odstupom treba hodnotiť aj **efektívnosť programu**, najmä vzhľadom na to, či sa dosiahli očakávané ciele ŠkVP ako celku, či sa jeho aplikovaním do praxe uskutočnili očakávané pozitívne zmeny s ohľadom na jednotlivých zúčastnených – deti, rodičov, materskú školu, či komunitu. V podstate ide

o to, aby materská škola dostala spätnú väzbu o tom, či očakávané účinky, formulované pri tvorbe ŠkVP boli adekvátne vo vzťahu k existujúcim podmienkam a tendenciám ich rozvoja.

Autoevaluácia materskej školy sa môže orientovať aj na zisťovanie konkrétneho **dopadu** ŠkVP na deti a rodičov, na dosahovanie hlavných edukačných cieľov a na prípadné zisťovanie príčin neúspechu, na zisťovanie a posudzovanie výsledkov práce učiteľa. Niektoré dopady možno zisťovať po pomerne krátkej dobe (napríklad zlepšenie pripravenosti detí na školu), iné až po dlhšom období (napríklad zlepšenie školskej úspešnosti detí z marginalizovaných skupín prostredníctvom kvalitnej predškolskej výchovy, alebo zlepšenie výchovnej starostlivosti v rodine).

Posudzovanie **relevantnosti** znamená diskusiu o tom, či zameranie a ciele ŠkVP sú ešte vždy relevantné a či sú jeho hodnoty, poslanie a úlohy v súlade s potrebami a prioritami konkrétnej obce, či mesta.

V oblastiach s rozvinutou sieťou súkromných materských škôl je dôležitou súčasťou sebahodnotenia aj posudzovanie **udržateľnosti** materskej školy v prípade, ak by ju prestal finančne podporovať je zriaďovateľ. Táto súčasť sebahodnotenia spočíva predovšetkým v uvedomení si možných podporovateľov v konkrétnom prostredí, prípadne zmeny v samotnej inštitúcii tak, aby našla podporu možných darcov.

3. PROCES AUTOEVALUÁCIE V MATERSKEJ ŠKOLE

Ako už bolo spomenuté, autoevaluácia je dlhodobý proces, v rámci ktorého materská škola uskutočňuje viaceré činnosti. Vo väčšine materských škôl sa určitá forma autoevaluácie uskutočnila už v procese prípravy ŠkVP a materská škola v ňom hľadala odpovede na také otázky, ako sú: ktoré sú naše silné a slabé stránky, ako sa môže zlepšiť naša práca, čo nám prekáža pri dosahovaní stanovených cieľov a pod. Aj posudzovanie ŠkVP a práce s nimi by malo byť systematickým procesom, na ktorom by sa mali podieľať nielen pedagogickí a odborní zamestnanci, ale aj iné zainteresované osoby. J. Vašátková (2007, s. 93) zdôrazňuje, že **„zmysluplná evaluácia by sa mala robiť so súhlasom učiteľského zboru, v klíme, keď ju učitelia vnímajú pozitívne** (inakšie by sa mohla zmeniť len „na kontrolu“). Preto treba v pedagogickom zbore vopred konzultovať jej ciele, evaluačné kritériá, diskutovať o tom, čo je dôležité a čo menej, vytvárať flexibilné plány... **Plán autoevaluácie** by mal byť spojený s rozvojovým plánom školy, mal by sa na ňom zhodnúť maximálny počet ľudí a následne by mal byť prístupný všetkým... Z plánu autoevalučných aktivít by mali byť jasné ich **ciele** (vrátane zdôvodnenia), **oblasti, kritériá a indikátory, termíny** (časový rozvrh aktivít), **cieľové skupiny, zodpovednosť** za čiastkové evaluačné aktivity i za celok, **metód(stratégie), zdroje, spôsob zdokumentovania evaluačného procesu a jeho výsledkov, spôsob zverejnenia** týchto poznatkov a ich **d’alšie využitie** v práci školy“.

V odbornej literatúre venovanej vzdelávacím programom a ich tvorbe sa zdôrazňuje, že o otázkach evaluácie by sa malo diskutovať už pri tvorbe vzdelávacieho programu, aby sa od počiatku jeho realizácie sledovali niektoré jeho komponenty a zhromažďovali údaje potrebné pre objektívne posúdenie ŠkVP. Keďže každá materská škola je špecifická, má iné deti, podmienky, orientáciu, bude musieť hľadať a nájsť primerané spôsoby autoevaluácie – tak, aby zodpovedali konkrétnym potrebám a očakávanému prínosu.

Podľa viacerých autorov (Nezvalová, Rýdl, Vašťáková) proces sebahodnotenia školy by mal byť rozdelený do niekoľkých fáz. V **motivačnej fáze** sa ujasňujú dôvody autoevaluácie a jej účel a zmysel z hľadiska ďalšieho rozvoja školy, **prípravná fáza** sa orientuje na výber oblasti hodnotenia, stanovenie podmienok, kritérií, personálne zabezpečenie, zodpovednosť účastníkov, časový plán, v **realizačnej fáze** sa podľa podmienok školy využívajú súbory metód a techník na získavanie potrebných informácií, diskutuje sa o priebehu evaluácie a o získaných údajoch. V **evaluačnej fáze** sa získané informácie vyhodnocujú, triedia, identifikujú sa priority budúceho vývoja a tvorí sa evaluačná správa. Celý proces ukončuje tzv. **korekčná fáza**, v ktorej sa na základe získaných informácií rozhoduje o potrebných zmenách (napr. môžu sa prehodnotiť vzdelávacie ciele materskej školy, obsah, procesná stránka, systém ďalšieho vzdelávania pedagogických zamestnancov, stratégie spolupráce s rodinou a pod.), prípadne sa rozhoduje a potrebe novej autoevaluácie, so špecifickým zameraním. „Spoločné hľadanie odpovedí na rôzne otázky je podstatou autoevaluácie, lebo ide o proces neustáleho učenia sa, pri ktorom sa so získanými informáciami nezaobchádza ako s konštatovaním, ale skôr ako s impulzmi, s ktorými treba ďalej pracovať“ (Vašťáková, 2007, s. 103).

Z hľadiska personálneho zabezpečenia autoevaluácie materskej školy môžeme hovoriť o troch základných spôsoboch autoevaluácie: **evaluácia internými zamestnancami, externými evaluátormi alebo zaangažovaním obidvoch skupín evaluátorov**. Zapojenie externých evaluátorov môže priniesť nové pohľady na ŠkVP a činnosť materskej školy ako celku a s určitým odstupom a nadhľadom posudzovať fungovanie a prácu materskej školy. Po určitom čase sa totiž treba zamyslieť aj nad tým, aké sú prípadne obmedzenia programu a skryté potenciálne možnosti jeho rozvoja a skvalitňovania do budúcnosti.

Optimálna je spolupráca personálu materskej školy a externého evaluátora, čím sa môžu spojiť výhody externej a internej evaluácie. Silnou stránkou autoevaluácie môže byť skutočnosť, že ak sa pedagogickí zamestnanci stotožnili s jej cieľmi, majú eminentný záujem získať korektné údaje, na základe ktorých možno dospieť k relevantným záverom a zmenám, smerujúcim k ďalšiemu skvalitňovaniu práce materskej školy. Táto zainteresovanosť personálu materskej školy je o to väčšia, že učiteľky sa podieľali na tvorbe ŠkVP a najlepšie poznajú jeho zámery, jeho silné i slabé stránky. Zároveň treba mať na pamäti aj skutočnosť, že autoevaluácia samotnými zamestnancami materskej školy môže mať niektoré nevýhody, najmä nedostatok času na primeranú realizáciu všetkých au-

toevalučných aktivít a nedostatok skúseností s takouto činnosťou. J. Ewansová a kol. (2000, s. 268-269) uvádzajú tieto **výhody a nevýhody evaluácie** vlastnými zamestnancami a prostredníctvom externého evaluátora:

Výhody autoevaluácie samotnými pedagogickými zamestnancami:

- samotní učitelia sa z nej najviac naučia a budú chcieť využiť informácie,
- poznajú materskú školu, jej fungovanie a školský vzdelávací program,
- rozumejú a sú schopní interpretovať správanie sa a postoje a keďže sú zapojení do hodnotenia, pravdepodobne sa nebudú musieť báť,
- majú väčšiu šancu stotožniť sa so závermi a odporúčaniami a realizovať ich,
- je lacnejšia,
- nevyžaduje veľa času na predbežné dohodovanie,
- prispieva k rozvoju ľudských zdrojov pre potreby evaluácie.

Nevýhody autoevaluácie samotnými pedagogickými zamestnancami:

- nemusí byť vždy objektívna,
- môže odmietat' hľadanie a formulovanie negatívnych záverov o materskej škole ako inštitúcii alebo o jednotlivcoch v nej pôsobiacich,
- má tendenciu akceptovať závery materskej školy,
- ľudia obyčajne nemajú dostatok času na plné venovanie sa evaluácii,
- v štruktúre riadenia materskej školy môže vzniknúť konflikt rol,
- nemusí mať primerané technické zabezpečenie.

Výhody zaangažovania externého evaluátora:

- keďže nie je osobne zainteresovaný, ľahšie je preň zaujímať objektívne stanoviská,
- nemá žiadne stereotypy a predsudky vo vzťahu k materskej škole,
- môže priniesť nový v'ľad a pohľad na inštitúciu,
- je skúsenejší a pozná viaceré programy,
- intenzita práce, môže byť aj akýmsi arbitrom či facilitátorom medzi jednotlivými stranami s inými názormi,
- môže skontaktovať materskú školu s inými organizáciami a zdrojmi,
- validita evaluácie.

Nevýhody zaangažovania externého evaluátora:

- nepozná materskú školu, jej koncepciu, činnosť a ľudí v nej,
- môže byť ignorantský voči námietkam, ovplyvňujúcim realizovanie odporúčaní,
- môže byť chápaný ako protivník, vzbudzujúci strach,
- finančne náročný,
- vyžaduje čas na dohody, zorientovanie sa, monitorovanie,
- odporúčania nerealizuje v praxi,
- nemusí poznať miestne pomery a podmienky (kultúrne, ekonomické...).

4. METÓDY EVALUÁCIE

V procese plánovania evaluácie má osobitné miesto rozhodovanie o použití konkrétnych evaluačných metód a postupov. Keďže odborná literatúra uvádza mnohé metódy, pri voľbe konkrétneho súboru metód by malo platiť zlaté pravidlo, že ich treba voliť vzhľadom na kontext a ciele sebahodnotenia. Spravidla sa využívajú kvantitatívne aj kvalitatívne evaluačné metódy.

Štatistické údaje spravidla zaujímajú predovšetkým zriaďovateľov materských škôl, ale na hlbšie pochopenie pôsobenia materskej školy sú osobitne dôležité informácie o pedagogickom pôsobení a jeho účinkoch na deti a rodiny. Jednou z metód je **analýza dokumentov a informácií**, ktoré má materská škola k dispozícii za určité obdobie. Môžu to byť napríklad správy o realizovaných projektoch, závery z hospitácií, správy o inšpekcii a pod. Ich analýzy s určitým časovým odstupom pomôže personálu materskej školy pozrieť sa na jej fungovanie z iného uhla pohľadu a porovnať zámery, poslanie a ciele s realitou a spresniť ďalší postup pri skvalitňovaní práce materskej školy ako inštitúcie.

Ďalšou používanou metódou je zhromažďovanie **výsledkov činností detí, informácií o detských hrách a interakciách detí a interakciách detí a dospe-lych** (deti a učiteľov, deti a členov rodín). V nejednej materskej škole majú deti svoje **portfóliá**, škola má **videozáznamy a fotografickú dokumentáciu** z rozmanitých činností detí v priestoroch materskej školy i mimo nej. Ich analýzou možno pomerne objektívne posúdiť, do akej miery sa darí naplňať zámery vložené do školského vzdelávacieho programu. Do tejto činnosti možno zapojiť aj niektoré deti a vypočúť si, čo malo pre ne osobitnú hodnotu.

Na špecifické účely možno pri autoevaluácii použiť aj **dotazník**, prostredníctvom ktorého možno získať od rodičov informácie týkajúce sa materskej školy a jej pedagogického pôsobenia, ako aj očakávaní a potrieb rodín. Ak však chce materská škola získať širšie spektrum informácií a spätnej väzby o tom, ako rodina vníma zmeny v materskej škole v dôsledku práce so ŠkVP, je výhodné využívať **rozhovory** s rodičmi. Okrem skupiného interview sa odporúčajú aj individuálne rozhovory (štandardizované, riadené, voľné), ktoré umožnia hlbšie skúmanie a objasnenie názorov a postojov rodičov a neraz môžu priniesť nečakané zistenia. V porovnaní s dotazníkom sa pri rozhovore očakávajú objektívne a pravdivejšie výpovede rodičov o tom, ako vnímajú pedagogickú prácu materskej školy a jej výsledky.

V procese autoevaluácie materskej školy má významné miesto **pozorovanie**. Pozorovanie činností detí aj učiteľov, ale aj prostredia triedy a školy ako celku poskytuje hodnovernú informáciu o tom, ako sa darí dosahovať niektoré ciele stanovené v ŠkVP. V praxi sú dostupné viaceré pozorovacie záznamy, ktoré uľahčia prípravu, realizáciu aj vyhodnotenie informácií získaných systematickým pozorovaním. Analýza záznamov v **denníkoch** pomáha pri sebareflexii i lepšie pochopiť konanie niektorých detí, podobne ako **prípadové štúdie**. Neza-stupiteľné miesto patrí **hospitáciám (autohospitáciám) a diskusiám**, ktoré pomáhajú pri poznávaní úrovne pedagogického procesu.

5. PLÁN EVALUÁCIE

Pri tvorbe plánu evaluácie treba:

- 1) stanoviť ciele evaluácie a oblasť, ktorá bude posudzovaná,
- 2) prediskutovať a stanoviť evaluačné kritériá a indikátory kvality,
- 3) naplánovať postup získavania údajov, ich analýzy a hodnotenia,
- 4) samotný zber a spracovanie údajov,
- 5) analýza a hodnotenie údajov, interpretácia zistení,
- 6) vyvodenie záverov evaluácie a plánovanie ďalších krokov a činností.

Plán evaluácie úzko súvisí s modelom evaluácie, pre ktorý sa materská škola dohodla, resp. ich kombináciu. Pri rozhodovaní o spôsobe a postupe evaluácie môžu byť nápomocné existujúce **modely evaluácie**. Jedným z modelov je aj model orientovaný na evaluáciu cieľov vzdelávacieho programu, ktorý je založený na tom, že sa posudzuje, do akej miery sa darí plniť stanovené ciele – napríklad zníži sa počet detí s odloženou školskou dochádzkou, zvýši sa zaškolenosť detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, všetky deti si osvoja základné stratégie riešenia konfliktov medzi deťmi a pod. Iný model sa zameriava na evaluáciu princípov tvorby vzdelávacieho programu a ide v ňom o posudzovanie adekvátnosti programu, jeho vyváženosti, členenia, kontinuity atď., ďalej je to tzv. CIPP model, pri ktorom sa posudzujú také faktory, ako je kontext (**C**ontext), vstup (**I**nput), proces (**P**), produkt (**P**).

J. Evansová a kol. (2000, s. 297 an.) odporúčajú využívať tzv. **logický rámec**, tento model znamená vytvoriť si pred evaluáciou konkrétny rámec, zodpovedajúci cieľom a zameraniu ŠkVP. Takýto logický rámec slúži ako pomôcka pri štruktúrovaní a špecifikovaní komponentov programu a ich vzájomného prepojenia. Pomáha identifikovať, čo treba evaluovať, vrátane možných príčin, pre ktoré nedosahujú očakávané výsledky. Má formu matice pozostávajúcej zo 4 komponentov:

A. Úroveň projektu. Tento komponent pozostáva z posúdenia týchto súčastí: vstupy/aktivity (ľudské zdroje, vzdelávanie, zariadenie, materiálne vybavenie ap.) sú vlastne tým, čo ŠkVP a materská škola ako celok poskytuje na to, aby sa dosiahli špecifické výstupy (výsledky aktivít a činností vyplývajúcich zo ŠkVP). Predpokladá sa, že tieto „výstupy“ zodpovedajú všeobecným a špecifickým cieľom ŠkVP.

B. Úroveň indikátorov a hodnôt. Pre každý komponent programu by mali byť možnosti posudzovať výkon. Indikátory umožnia evaluátorovi (riaditeľovi či inej osobe) vidieť, či sa dosahujú predpokladané výsledky. Napríklad indikátor vstupy môže zahŕňať investície do materiálneho vybavenia materskej školy, na ďalšie vzdelávanie učiteľov, indikátory výstupov sú orientované na ciele programu (napríklad znížiť počet detí s odkladom školskej dochádzky), čo znamená, že ciele nemožno revidovať aj v priebehu práce s programom. Indikátory špecifických cieľov programu (napríklad zintenzívniť spoluprácu materskej školy a rodiny) možno vyjadriť numericky – ako počet stretnutí učiteľa a rodiča, alebo kvalitatívne – ako sa menil obsah komunikácie učiteľa s rodičom a pod. Indiká-

tory všeobecných cieľov môžu byť kvantitatívne alebo kvalitatívne a obyčajne sa vzťahujú na údaje z procesu zisťovania potrieb (detí, rodín, komunity) pred tvorbou ŠkVP.

C. Ďalším komponentom je verifikácia, čo poukazuje na to, že pri posudzovaní programu sa odporúča získavať informácie z viacerých zdrojov, a to od začiatku realizácie programu. Napríklad informácie o náplni času, ktorý dieťa trávi spoločne s rodičmi po príchode z materskej školy a cez víkendy, získavať od rodičov aj od detí, podobne aj informácie o stravovaní a pod.

D. Posledným odporúčaným komponentom sú závery a kritické miesta, čo znamená, že už pri tvorbe programu možno predpokladať, čo môže pozitívne či negatívne ovplyvňovať realizáciu programu. Odporúča sa uvedomiť si také kritické faktory, ako napr. dostatok kvalifikovaných vynikajúcich učiteľov (za taký plat), akú podporu možno pri zavádzaní ŠkVP do praxe očakávať od zriaďovateľa, rodičov, iných odborných inštitúcií, ale aj predpokladané ekonomické a sociálne zmeny a pod.

Ukážka logického rámca

(prebraté a upravené z: Evansová a kol, 2000, s. 301-302).

Úroveň projektu	Indikátory a hodnoty	Verifikácia	Závery a kritické miesta
Všeobecný cieľ: Zlepšiť vývin detí predškolského veku v okrajových oblastiach miest	Indikátor: zvýšenie vývinovej úrovne X % detí počas 5 rokov v oblasti zdravia, stravovania a psychosociálneho vývinu	Zdravotná starostlivosť pre každé dieťa, výsledky testovania detí	Záver: Štandardizované testy boli adaptované pre konkrétnu materskú školu
Špecifický cieľ: poskytnúť deťom kvalitnú starostlivosť a vzdelávanie prostredníctvom materských škôl	Indikátor: X kvalitných materských škôl poskytuje výchovu a vzdelávanie deťom v tých oblastiach	Počet detí na učiteľa, interakcia, prostredie triedy, vzdelávací program ap.	Rodinné prostredie dáva deťom len malú podporu
Výstupy: kvalifikovaný personál, fungujúce školy, pripravené materiály, ...	Indikátor: prijatých X detí z marginálnych skupín, X vyškolených učiteľov, X materských škôl s lepším vybavením	Evaluácia učiteľov pred absolvovaním a po absolvovaní ďalšieho vzdelávania	Malá zaniatenosť personálu, schopnosť zaangažovať a priblížiť sa k cieľovej skupine

Vstupy/aktivity: výber personálu, zriadenie, modernizácia materskej školy, príprava materiálov, ďalšie vzdelávanie učiteľov, príprava monitorovacie a evaluačného systému	Indikátor/zdroje: rozpočet, ľudské zdroje, technika	Akčný plán, finančné správy, štúdie potvrdzu- júce fungovanie zvoleného programu, potvrdenie kvality aktivít pre deti...	Politická vôľa, ekonomická a politická stabilita
---	---	---	--

Napriek tomu, že logický rámec sa považuje za účinného pomocníka, autority citovanej práce poukazujú nielen na výhody takejto analýzy programu (napríklad uvedenie si vnútornej logiky programu, zabezpečenie sa o cieľoch, stratégiách, cestách, od tvorcov a realizátorov programu vyžaduje premýšľať o monitorovaní a evaluácii programu, v jednom dokumente zahŕňa kľúčové informácie, podnecuje ľudí uvedomiť si svoje očakávania a či ich možno dosiahnuť), ale zároveň poukazuje na jeho slabé stránky, najmä na časovú náročnosť, komplikovanú prácu s ním, i na skutočnosť, že logický rámec vyžaduje od ľudí, ktorí s ním pracujú, schopnosť sumarizovať komplex myšlienok a vzťahov do jednoduchých vyjadrení. Zároveň upozorňujú, že logický rámec je veľmi racionálna a rigidná koncepcia a spôsob prístupu konanie – účinok môže byť pre mnohých ľudí cudzí či neprijateľný.

Ďalšie riziko práce s ním vidia v tom, že jeho používatelia sa môžu veľmi striktno orientovať na stanovenie a plnenie cieľov, alebo na meranie indikátorov, čo by mohlo vyústiť do neochoty robiť v programe potrebné zmeny a podľa aktuálnych potrieb ho prispôbovať konkrétnym podmienkam. Na druhej strane príliš náročné a nerealistické ciele spravidla vyvolávajú rozčarovanie, ak sa nedali splniť. Rozdelenie rámca do jednotlivých súčastí vyžaduje, aby ich monitorovali viaceré osoby, čo v podmienkach malých škôl môže spôsobovať ťažkosti a keďže dôraz sa kladie skôr na kvantitatívny ako na kvalitatívny prístup, môže to ovplyvňovať aj uvažovanie vedenia školy o jej vývine a rozvoji.

Za základné **podmienky na úspech** preto možno považovať tieto skutočnosti:

1. ciele a indikátory treba revidovať počas celej realizácie programu a upravovať ich v nadväznosti na vývoj programu a zmeny podmienok,
2. kontakt s povolaným človekom, ktorý je oprávnený zabezpečiť školu, že program realizuje správne,
3. indikátory majú byť zvolené tak, aby reflektovali kontinuitu aj kvalitu práce materskej školy.

Ani najprepracovanejší plán nemusí vyústiť do kvalitnej evaluácie, pretože jej môžu brániť niektoré skutočnosti:

- Evaluácia neraz musí reagovať na isté napätie medzi ekonomickými a pedagogickými faktormi (napríklad zriaďovateľa môže evaluácia zaujímať predovšetkým z hľadiska ďalšieho financovania, ale učitelia môžu mať záujem zistiť, čo, ako a prečo pri realizácii ŠkVP funguje a čo, ako a prečo nefunguje).
- Nejasne stanovené ciele často sťažujú prípravu evaluácie. Už bolo spomenuté, že ciele programu sa podľa potreby korigujú, teda aj túto skutočnosť treba brať do úvahy pri evaluácii a posudzovať progres vo vzťahu k nim.
- Aj externý evaluátor môže byť niekedy obmedzovaný vo svojej nezávislosti (napr. aby v správe zdôraznil niektoré faktory).
- Malá angažovanosť kľúčových skupín ľudí počas procesu evaluácie (napr. rodičia, ktorí sú „odberateľmi“ všetkých „služieb“ materskej školy pre ich deti).
- Časový rozvrh evaluácie (neraz sa evaluácia uskutočňuje krátko po začatí realizácie ŠkVP, alebo veľmi neskoro na to, aby sa jej zistenia dali využiť na efektívne zmeny programu).

Na výhody a úskalia autoevaluačného procesu poukazuje aj česká autorka J. Vašátková (2007). Za **pozitívum** považuje skutočnosť, že v tomto procese ide o spoločné hľadanie odpovedí na viaceré kľúčové otázky, ide o proces neustáleho učenia sa, pri ktorom pre samotnú školu sú získané informácie nielen obyčajnými konštatovaniami, ale dôležitými impulzmi, s ktorými chce škola ďalej pracovať. Autoevaluácia sa tak stáva aj nástrojom ďalšieho profesijného rozvoja učiteľov a otvára cestu akčnému výskumu, „lebo pomáha vzdelávateľom pochopiť, v akom svetle ich vidia ostatní a ako sa vidia oni sami“ (Vašátková, J., 2007, s. 104).

Podľa Daviesa (2001) samotní učitelia vidia výhody autoevaluačného procesu v tom, že podnecuje učiteľov do vzájomných hospitácií a konzultácií, posilňuje profesijný rozvoj učiteľov tým, že dáva viaceré podnety na ďalšie vzdelávanie, škola získava mechanizmy a postupy na zmenu. Skutočnosť, že autoevaluácia môže byť „šitá na mieru“ podporuje aj rozvoj hrdosti na vlastnú prácu a pomoc a podpora tzv. kritického priateľa v praxi skvalitňuje pedagogickú prácu školy.

Kľúčovým momentom evaluácie je **vnímanie negatívnych zistení** a to, ako s týmito zisteniami škola pracuje, pričom riziká sú aj v subjektívite, neschopnosti vnímať celý kontext práce školy či v interpretácii zistení (Vašátková, 2007).

Hodnotenie a posudzovanie materskej školy ako celku je neľahká a komplikovaná úloha. V zahraničí existujú skupiny odborníkov, výskumy, profesné združenia, ktoré sa desaťročia venujú tejto problematike a vypracovali mnohé odporúčania a postupy na evaluáciu materských škôl. Medzi spoločné znaky mnohých z nich možno zaradiť požiadavku, aby etické, primerané, validné posudzovanie bolo centrálnou súčasťou programov výchovy a vzdelávania detí predškolského veku, aby sa učiteľom materských škôl poskytla primeraná podpora potrebná na realizáciu kvalitných vzdelávacích programov a kvalitnú pedagogickú prax. Poznatky, ku ktorým dospejeme v procese evaluácie a sebaevaluácie materskej školy, by nemali slúžiť v prvom rade na obranu a neraz potrebný lobing vo vzťa-

hu k vzdelávacej politike, ale mali by predovšetkým viesť k lepšiemu pochopeniu podmienok rozvoja osobnosti jednotlivých detí a všetkých procesov v materskej s cieľom skvalitňovať ich.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- DAVIES, D.: *Evaluating School Self-Evaluation*. Berkshire : NFER, 2001.
Efektivní autoevaluace škol. Projekt ESSE, 2003.
- EVANS, J. L., MYERS, R.G., ILFELD, E. M.: *Early Childhood Counts. A Programing Guide on Early Childhood Care for Development*. Washington : The World Bank, 2000.
- FREDE, E., ACKERMAN, D. J.: *Curriculum Decision-Making: Dimensions to Consider. Joint position statement on early childhood curriculum, assessment and program evaluation bulding an effective, accountable system in programs for children birth through age 8*. Dostupné na www.naeyc.org/about/positions/cape.asp
- OLIVA, P.: *Developing the Curriculum*. Longman, 2001.
- SHONKOFF, J.: *Evaluating Early Childhood Services: What's Really Behind the Curtain*. Harvard Family Research Project.
- VAŠŤÁTKOVÁ, J.: *Úvod do autoevaluace školy*. Olomouc : UP, 2007.
- ZACLONA, Z.: *Shaping of pedagogy competences for future teachers through practical activity*. Belgrad: University of Belgrade, 2007.

SUMMARY

The paper deals with basic problems of evaluation and self-evaluation in kindergartens. As a result of Education Act (2008) kindergartens are obliged to allaborate school curriculum as a base for education work. This new situation is connected with a need to assess and evaluate school curriculum as important way to quality kindergarten. Paper presents several approaches to evaluation and self-evaluation in the kindergarten.